

Skæve køn, skæve etniciteter

AF DORTHE STAUNÆS

Pakistanske Wahid med det affarvede hår og de røde trompetbukser er en undtagelse i skolegården. Han udpeges gang på gang af eleverne, og det sporer mig ind på, at hans skævheder måske er centrale omdrejningspunkter i elevernes forståelser af sig selv og hinanden og tillige for en forskning, der undersøger spændingsfelterne mellem køn og etnicitet, normativitet og andethed.

I skoleåret 1999/2000 lavede jeg feltarbejde i to forskellige stor-københavnske folkeskoler. Jeg var interesseret i, hvordan etnicitet og køn som oplevede kategoriale forskelle gives betydning i elevers sociale relationer i overgangen fra barndom til ungdom. Jeg ville gerne sætte mig i de 12-14-årige elevers sted og herfra undersøge, hvordan de talte om og "gjorde" etnicitet og køn (West & Zimmerman 1987; Butler 1990; Thorne 1993; Søndergaard 1996).¹ Allerede efter 3 dage på den ene skole blev jeg introduceret for Wahid. Jeg havde faktisk hørt om ham allerede den første dag, men den tredje dag fik jeg ham altså at se:

I frikvarteret viser Gülsüm mig Wahid fra niende på eget initiativ. Hun tager mig under armen og sammen med veninderne Aisha og Naheed stiller vi os lidt fra døren til hans klasseværelse. Hun peger ham lydløst ud for mig og siger: "Han er klam!" Wahid står midt i en gruppe piger fra sin egen klasse. Han snakker

hurtigt og gestikulerer ivrigt, mens gruppen omkring ham lytter og griner. Jeg kigger nysgerrigt og undersøgende på ham. Han er høj og meget slank. Mine øjne glider over hans lyse affarvede hår, hvor de sorte hår i bunden er begyndt at vokse frem igen, ansigtets høje kindben og store brune øjne. Jeg noterer mig hans elegante gestik. Hans lange ben i knaldrøde bukser. Kæderne omkring håndledet. Er han klam, tænker jeg. "Nej, jeg synes, han er sej," siger jeg prøvende. "Så har du en klam smag!" Gülsüm svarer lynhurtigt, flytter det gennemsigtige plastikhårbånd, der holder håret længere ind under tørklædet og retter på sin lange hvide nederdel, mens hun tilføjer: "Se lige hans ben! De er så tynde, og han vokser dem! Og den måde han skælder ud på. Han er så klam, jeg mener helt vildt." Vi rykker lidt væk fra døråbningen. Med sine arme og fingre efterligner hun den måde, hvorpå Wahid stritter med fingrene og vrikker med sine håndled. Med sine ansigtsmuskler trækker hun kinderne flade og former sin mund lille og rund, mens hun i et meget højt toneleje parodierer Wahids udtryksformer: "Nu gider jeg altså ikke mere!" Aisha nikker samstemmende, mens hun børster noget fnug af sine cowboybukser: "Men Aylins storebror er vildt lækker," siger hun og peger på en af de unge fyre fra gruppen af drenge, der hænger ud i aulaen. "Du sku' se ham, når han danserovre i diskoteket! Wahid, han er frygtelig! Og så kommer han fra Pakistan li'som mig. Jeg si'r altid, han kommer fra Indien!"

Wahid er for nogle elever et monster. En vanskabning. For andre er han blot "underlig". De tre piger, jeg taler med i det ovenstående, italesætter Wahid, som en der er "klam". Aylins storebror derimod ser ud til at ramme plet i forhold til "lækkerhed". Men hvori består forskellen? Hvor går grænsen mellem "klamhed og lækkerhed", og hvordan hænger det sammen med sociale kategorier som køn og etnicitet? I det følgende vil jeg gå på en blikvandring. Det er en vandring omkring samme emne, Wahid og hans tilsyneladene skævhed, men

hvor blikkene på emnet konstant udskiftes. Vandringen tager afsæt i det skæve, hvorpå jeg låner læseren forskellige elevs "øjne", og herigennem tilbyder forskellige betydningstilskrivelser af det skæve. Hensigten med blikvandringen er at formidle, hvordan det skæve og her skoleeleven Wahid *bliver til* gennem *forskellige* elevperspektiver og i forhold til forskellige normativiteter. Endeligt vil jeg afslutte med refleksioner over, hvordan de skævheder, der sættes lys på, har forskningsstrategisk relevans som andet end en dyneløftende smag for det avantgardistiske og kuriøse.

KØNNEDE SKÆVHEDER

Ved at "låne" pigernes øjne kan jeg få en fornemmelse af, hvordan Wahid på en gang er så relevant, at "forskeren" bare må se ham, men samtidig er så illegitim, at min smag oven i købet er klam, hvis jeg synes om ham. Ifølge de tre skoleelever *er og gør* Wahid noget forkert, og det er i den *væren og gøren*, han bliver klam og uacceptabel. Ved at opremse og lave komiske efterligninger af Wahids kropslige udtryk og diskursive praksisser, giver Gülsüm mig en mulighed for at se, hvad det er, der gøres forkert. Også Aisha giver mig en nøgle til at forstå, hvori det "klamme" består. Der er jo Aylins storebror, der er "vildt lækker". Han fremfører sin krop på en ganske anden måde end Wahid, tager længere skridt, virker smidig om end tungere. Han dekorerer sin krop med Buffolosko og Helly Hansen-jakke og hvide bomuldsbukser, ikke røde trompetbukser. Håret er ikke affarvet, men har sin "naturlige" sorte farve, og hårene på armene er heller ikke vokset af. Der er også forskel på Wahids stemmeføring, som er affekteret, lys og frembringer et hav af gloser og så den dybe, lidt hæse og langsomme stemmeføring, storebroderen benytter sig af.

Gülsüm læser Wahids skævheder som tegn på *kønnede* skævheder. Han forstyrrer og udfordrer den kønskategori, Gülsüm har

ordnet ham under. Gülsüm læser Wahid som dreng qua de tegn, hans krop bærer. Han er, med en reformulering af psykologen Dorte Marie Søndergaards (1996) begreb, en drengelig kropsmærket aktør i forhold til hvem, der knytter sig en række forventninger netop på grund af den mærkning og de tegn. Men samtidig med sin drengelige kropsmærkning fremfører Wahid sig med en stemmeføring, gestik, mimik og holdning, der for Aisha og Gülsüm konnoterer femininitet. Også det tilbehør han vælger at bære på kroppen, er skævt i forhold til de maskulinitetsforventninger, Aisha og Gülsüm har. Wahid "crossdresser" på både tilbehørssiden og i manipulationer af sit biologiske materiale. Hans påklædning er ikke en *forklædning* – der er stadig tegn på noget "mere rigtigt", "mere naturligt", der stikker frem (f.eks. det sorte hår, der er ved at vokse frem efter affarvning). Det camouflerer ikke, men er snarere en form for udklædning, der virker forkert, påklædt og uægte. Det signalerer noget, han ikke er. Koblingen mellem en maskulin kropsmærkning og en række feminint konnoterede praksisser, venne- og tilbehørsvalg forstyrrer og vækker ubehag: Det er klamt at gøre sådan – når man er en dreng! Wahid gør maskulinitet helt derude i margin, hvor "man" begynder at tænke over, om han mon er en "rigtig dreng".

“BØSSE”?

Gülsüm taler ofte om Wahid som bøsse i den tid, jeg opholder mig på skolen. Mit empiriske materiale antyder, at "bøsse" er et almindeligt skældsord i skolelivet. "Bøsse" er noget især drengene, men også flere af pigerne dagligt kalder drenge. Det er et ord, man kan drille hinanden med og udpege den stemplede som mindre maskulin; mere tøsset, men stadig dreng (se også Mac an Ghail 1994: Frosh, Pattman & Phoenix 2002). At bruge betegnelsen "bøsse" om Wahid er i Gülsüms fortælling netop ikke ækvivalent med "rødhåret", "fedtfjæs" eller

"svin". Det er at bringe en seksuel dimension ind i repertoire af skældsord, hvor de seksuelle undertoner kan have/få den afgørende betydning for udbruddets virkning. Ved at bruge betegnelsen "bøsse" indlemmer Gülsüm Wahid i en – om ikke udbredt, så genkendelig og navngivet kategori, homoseksuelle. De komponenter, Wahid bringer med, er hver for sig genkendelige nok, men kombinationen af dem passer ikke. Hans hybridisering af elementer er for mærkelig. Hans samlede udtryk for køn balancerer ikke, og han kan derfor ikke rummes af Gülsüms og Aishas kategorier for heteroseksuelt orienterede drenge.

Wahid virker underminerende på de tolkningsrammer, Gülsüm og Aisha opererer med, men ved hjælp af deres ubetingede andetgørelse, hvor man end ikke må synes om Wahid, vendes situationen til en stabilisering af netop et stramt binært system. I deres kategorisering bliver han en anden slags dreng, der demonstrerer femininitet, og det får betydning i forhold til yderligere en kategori, seksualitetens. Kønnen bibeholdes således, hvorimod det seksuelle begær nu antages at være rettet mod eget køn.

Bøssetekategorien synes at være en tilgængelig og brugbar kategori her. Med bøssepredikatet bliver det muligt at lokalisere og afgrænse, ja måske endog absorbere og inddæmme en begyndende fluks over grænser. Haps! Man kan ikke konstruere sig frit. Der må være grænser. Når Wahid ikke spiller den subjektiveringsmelodi, "man" kender og forventer, stiller han også spørgsmålstegn ved de tolkningsrammer, de øvrige elever trækker på og bidrager til. Hvis deres tolkningsrammer skal opretholdes, må alle kræfter mobiliseres for at lukke kampen om de normale kategori. Det kan gøres ved at afvise Wahid og i stedet indplacere ham i rækken af særlige skabninger, de monstrøse, de der med Haraways sproglige finte kan siges at de-monstrere forskellen mellem det normale og det unormale (se Haraway 1992). Med den *ubetingede andetgørelse* undgår Aisha og Gülsüm samtidig at stille

Fotografi af skulpturen "I do I undo I redo" af Louise Bourgeois på Tate Modern Museum i London. Fotografi: Paris F. Roselli

spørgsmålstegn ved, om den kontekst, de selv er en del af, er under forandring, og om det kunne være en positiv mulighed, at aktører fra kategorien drenge bevægede sig mod udfoldelsen af andre mindre velkendte maskuliniteter og subjektiviteter.

FORSTYRRELSER UDEN RELEVANS

Jeg interviewer Ulf fra Gülsüms klasse: "Han går med pigerne, så kan han næsten ikke undgå det", altså at blive opfattet som "underlig", siger Ulf. Ulfs sætning fortæller, at den kategorisering, der bliver en elev til del, i høj grad handler om, hvem man "går med". Hvem man laver noget sammen med, og dermed hvem man deler interesser med. Når man placerer sig i skolelandskabet, sætter man samtidig tegn om, hvilke(n) (køns)kategori man hører til. Vennerne lukker op og i for de deltagelsesmuligheder, man har til rådighed andre steder og er herigennem med til at konstituere, hvilke subjekter der kan blive til.

Når Wahid "går med pigerne" og ikke "hænger ud" med drengene indplaceres han som en del af pigelandskabet – samtidig med, at hans krop tegnsættes som maskulin. Det hænger simpelthen ikke sammen. Det bliver med Ulfs ord "underligt" – men for Ulf netop heller ikke mere end underligt. Det må Wahid selv om, siger Ulf. For Ulf er det også lidt ligegyldigt, om Wahid er bøsse: "Det er jo heller ikke slemt at være bøsse, det handler bare *lidt* om smag," siger han. Og med den formulering begynder Ulf en første og delvis afmontering af Wahids monstrositet. Men det er kun en delvis afmontering. Det er stadig vigtigt for Ulf, at han ikke selv bliver betegnet som bøsse og på den måde bliver en skydeskive for de andres drillerier.

Som Gülsüm og Aisha tænker også Ulf, at det handler om smag, men den alternative smag er for Ulf blot underlig og ikke klam. Ulf signalerer således, at Wahid ikke indtager den samme bekymringsvækkende figuration for ham som for Gülsüm og Ais-

ha. Wahids måder at gøre køn på udfordrer ikke Ulfs. Selvom Ulf og Wahid deler samme (køns-)kategori, virker det ikke som om, at Wahids andethed bringer Ulfs kønskategori i aktion eller influerer på de subjektpositioner, der bliver Ulf til del. De problemstillinger, Wahid kan bære med sig, er ikke Ulfs. Ulf behøver ikke at mobilisere kræfter for at afværge en destabilisering af hverken sin egen position eller sit fortolkningsrepertoire om køn. Men er det nu også det kønnede og det seksuelle, Wahid gør skævt? Er bøsse det subjektiveringstilbud, Wahid tager op? Skal jeg indplacere ham der? Nej, det er for lukket en analyse og fortolkning straks at kategorisere ham som bøsse. Hvad nu hvis det er etnicitetskategorien, der gøres skævt?

ETNISKE SKÆVHEDER

Eleverne aflæser kroppenes racialiserede/etniske tegn, når de møder hinanden. Wahids hud er gylden, han har brune øjne, og under sin håraffarvning stikker de sorte, kraftige hår frem. Det er kropstegn, der i skolen konnoterer det ikke-danske, det ikke-hvide. Det er udlændingetegn: tyrkiske, pakistanske eller indiske, og tegn, der læses som sedimenterede udtryk for etnisk racialiseret andethed. Wahids krop er på den måde en forskelsmarkør, der bærer inskriptioner af samtidens fortællinger om indvandring fra Mellemøsten, Nordafrika og Asien til Danmark. Hans krop indikerer historier om "fremmedarbejderbørn" og "andengenerationsindvandrere". Det er en krop, der markerer det ikke-danske, ikke-nordlige, ikke-europæiske, ikke-vestlige. En fysisk overflade der synliggør og kropsliggør, historiske aspekter af magt og dominans.

Men Wahid forhandler kroppens udtryk og dermed også den racialiserede etnicitetskategori, der bliver ham til del. Han lysner det sorte hår, fjerner de sorte hår på arme og ben. Han remixer sit fysiske ydre på en måde, der giver kroppen ambivalente tegn. Er han sorthåret? Er han lyshåret? Sort eller

hvid? Gennem manipulationer på kroppens overflade tegnsætter han sig på ny og bringer dermed en destabiliserende bevægelse i kategorier og subjektpositioner. Er han “andengenerationsindvandrer” eller “danske”? Ambivalensen og forvirringen forstærkes ved, at hans fremførelse af kroppen og tøjvalg heller ikke matcher med de øvrige etniske minoritets(drenge) – som f.eks. Aylins storebror. En gang imellem ser man ham i et par Buffolostøvler, men han har ingen Helly Hansenjakke og går ikke i Adidas-bukser eller Nikehue. Han råber ikke højt, skræver ikke ud med benene, eller lader kroppen hænge foroverbøjet med skuldrene skudt frem. Hans toneleje er højt, og stemmen affekteret. Han taler dansk uden accent og uden de slangudtryk og fonetiske nyskabelser, mange af de øvrige drenge krydrer deres danske med. Spørgsmålet er, om han (også) gør hvidhed? Wahids crossdressing kan læses som ikke bare “gendercrossing” men tillige “ethnicitycrossing”. Når Wahid går med pigerne og de hvide drenge og aldrig hænger ud med etniske minoritetsdrenge, sætter han tegn om, at han ikke hører til kategorien for de etniske minoritetsdrenge, men samtidig og på trods af manipulationerne læser eleverne hans kropstegn som konnoterende ikke-dansk, ikke-hvid, men derimod sorthed, “udlænding”, “andengenerationsindvandrer”. Hvor hører han til? Han er ikke dansker, men vil han gerne blive det?

Nogle, som f.eks. Ulf, læser slet ikke Wahids ethnicitycrossing. Ulf ser ikke, at Wahid versionerer ethnicitykategorierne. Det strejfer ham slet ikke. For Ulf er Wahid “indvandrer”. For andre er Wahids mix helt udenfor nummer. Wahid læses som en, der ikke i positiv forstand nyudvikler kategorierne, men derimod camouflerer sin “oprindelige” og dermed mere rigtige ethnicity. “Det er forfærdeligt!”, siger Aisha og lufter efterfølgende sin bekymring over, at han er fra Pakistan. I den diskursive praksis kan jeg pludselig læse, at hans figur generer ikke

bare Aisha og Gülsüms kønskategori, men også den ethnicitykategori, de bruger. Måske bliver Wahid en randperson, når han gør en både-og-ethnicitet igennem sine visuelle hybridiseringer på kropsoverfladen og sine etableringer af venskaber på tværs af etniske og kønnede grupperinger? Måske bryder hans mix med den kanoniske historisk og strukturelt medierede betydningstilskrivelse, Aisha og Gülsüm gør sig til eksponenter for, nemlig at sådan nogle som dem selv *er* ikke-danske, ikke-hvide. Wahid kan ifølge det perspektiv aldrig blive dansk, men ud af den pakistanske kategori, det skal han. Han må derfor landsforvises og i stedet blive indisk! Væk med ham til et stykke land som Pakistan engang var sammenhængende med, men som det nu er spaltet fra på grund af langvarige politiske og religiøse konflikter.

I det ovenstående har jeg analyseret ethnicity- og kønskategoriernes successivt, men det kan tænkes, at de ikke bliver til hver for sig, men i samspil med. Lad mig lige spole tilbage og høre Aishas stemme: “Du sku’ se ham [Aylins storebror, DS], når han danserovre i diskoteket! Wahid, han er frygtelig! *Og så* kommer han fra Pakistan li’som mig. Jeg si’r altid, han kommer fra Indien!” Det lille “og så” i Aishas sætning kan læses som en indikation på, at Aisha læser køns- og ethnicitykategorierne som sammenhængende. Den måde, man gør køn på, fortæller også noget om, hvordan man gør ethnicity og omvendt, den måde, man gør ethnicity på, fortæller noget om, hvordan man gør køn. Man kan sige, at køns- og ethnicitykategorierne på sin vis ligger ind over hinanden, hvorfor fejltrin i den måde den ene kategori gøres på, får konsekvenser for den anden – og omvendt. Kategorierne afhænger af og giver mening til hinanden. Kategorierne er indbyrdes infiltrerede (Søndergaard 1996). De gennemskærer eller gennemkrydser ikke blot hinanden, men griber ind i hinanden, indholdsudfylder og sammenlæser hinanden gensidigt (se Mørck 1994; Ratschack 1998; Minh-ha 1989). Et

subjekt som Wahid med maskuline og sorte kropstegn, der forvalter sin subjektivitet på den måde, kan simpelthen ikke høre til i kategorien "paki-stanere". Wahids måde at gøre køn på markerer, i Aishas udlægning, at den måde at gøre køn på ikke er rigtig pakistansk. Og omvendt den måde at gøre pakistansk etnicitet på er simpelthen ikke maskulin på den rigtige måde. Måske er den maskulinitet eleverne forbinder med den pakistanske etnicitetskategori tættere på den hegemoniske, traditionelle maskulinitet, end den de forbinder med den danske.

ITALESÆTTELSESNES POSITIONERING

Eleverne benytter sig altså ikke af samme tolkningsrammer, når de forsøger at læse hinanden. Wahid opfattes og betydningstilskrives forskelligt alt efter, hvem der taler, hvordan, hvor og hvornår. Skoleeleverne er ikke beskedne vidner (Haraway 1997), der blot rapporterer om deres verden. Deres betydningstilskrivelser er derimod situerede kundskabstilbud (Haraway 1989), der er vævet tæt sammen med skolelivets magt- og dominansordener. Hvordan relaterer de forskellige blikke sig til de subjektpositioner, blikbærerne har i skolen? I relation til hvem Wahid virker udfordrende, monstrøs, irrelevant eller ikke-eksisterende?

Hvor Ulf ser ud til at udvide kønskategorierne og give Wahid en *betinget* inklusionsmulighed, ser mødet med Gulsüm og Aisha ud til at resultere i en stramning af kategorierne og en eliminering af det, der ikke passer ind. Hvori kan forskellen på italesættelser som "klam" og "underlig" ligge? Der er noget, der skiller Aisha/Gulsüm og Ulf. Noget der gør, at Ulf ikke føler ubehag på samme måde som Aisha og Gulsüm. I forhold til Ulf kan jeg sige, at selvom Wahid overskrider de måder, hvorpå Ulf gør køn, så overskrider Wahid ikke Ulfs forestillinger om, hvad maskulinitet kan være. Kan Ulfs nonchalance i forhold til Wahids anderledeshed handle om, at hans

egen etnicitetskategori er i hvile? "Det handler bare lidt om smag." Wahids markeringer af etnisk andethed har øjensynligt betydning for, at Ulf kan forholde sig ubekymret. Spørgsmålet er, om han vil forholde sig anderledes til en hvid, dansk dreng, der optrådte i røde trompetbusker og med løse håndled. Ville den tænkte hvide, danske version af Wahid provokere Ulf mere? Ville det virke mere truende og bringe hans kønskategori i aktion og andre mindre tolerante ytringer i beredskab?

Hvordan kan det være, at Wahid vækker det ubehag hos Gulsüm – der som bekendt ikke deler kønskategori med ham? Én tolkning kan være, at han udfordrer den meget traditionelle måde, hun er pige på, og som hun kæmper for at få lov til at blive ved med at være. Han udfordrer angiveligt Gulsüms accept og udlevelse af et stramt og binært kønssystem. Ville Gulsüm også have klassificeret en dansk dreng som bøsse og "klam", hvis hans sociale og diskursive praksisser lægger sig op ad Wahids? Sikkert, men det synes alligevel at være en tand mere udfordrende for Gulsüm og Aisha, når Wahid praktiserer den type af maskulinitet. De deler ikke kønskategori med ham, men er deres egne måder at gøre f.eks. (kønnet) etnicitet på under udfordring? Måske kan jeg komme lidt nærmere en forståelse af forskellen på brugen af ordene "klam" og "underlig" ved at se på etnicitets- og kønskategoriernes indbyrdes infiltrering? Der er noget i Aishas sætning fra præludiet om den fælles pakistanske kategori, der peger i den retning.

TIL INDIEN MED HAM! SAGDE AISHA

"Og så er han fra Pakistan ligesom mig. Jeg siger, han er fra Indien." Slam! Hvad skal Wahid i Indien – hos Pakistans fjende nummer et? Her kan man blive fristet til en hurtig analyse og et hurtigt svar hentet i hverdagens lager af (måske lidt vulgære udgaver af) forklaringer, der bygger på antropologiens traditionelle kulturbegreb, og hvor

mennesker er bærer af og repræsentanter for en bestemt kultur, et bestemt betydningssystem. Lad mig lave en forklaring, der abonnerer på det traditionelle kulturbegreb:

“De fortolkningsrepertoier, Aisha og Gülsüm har adgang til, er præget af traditionelle tænkemåder, hvor en mand er en mand, og hvor homoseksualitet er forbudt qua Koranen. Hvorimod Ulf med sin danske baggrund i højere grad tolkes som en, der har adgang til (post)moderne tolkningsrammer, hvor køns-kategorien er mere elastisk og graden af tolerance overfor det afvigende mere present. Når kulturen er sådan, ja så bliver dens bærere også sådan. Det er *på grund af* “deres” kultur, at Aisha og Gülsüm finder Wahid klam. Forklaringen på Aisha og Gülsüms ubehag ligger i den traditionelle kultur, de bringer med sig fra de muslimske lande, og som giver Aisha og Gülsüm en intolerant kultur/natur i modsætning til Ulfs tolerante moderne kultur og (danske) væsen. Wahids måde at gøre køn på er simpelthen ikke kulturelt genkendelig for dem, og derfor må han ekskluderes. Det gør man jo i Pakistan. Eller mere bredt “i de muslimske lande”, hvor drenge opdrages til at gøre sig store og brede og erobre rummet. Og det er jo ikke den selvfremførelse, Wahid benytter sig af. Derfor er han kulturelt uacceptabel i “de muslimske lande” som f.eks. Pakistan.”

Men der er noget ved en sådan tolkningsramme, der skurrer. Kulturforklaringen siger kun noget om, hvordan det kunne være, hvis Aisha, Gülsüm, Ulf og Wahid blot reproducerede sig selv gennem kulturen og Allahs ord og ikke aktivt tog del i deres egne og andres subjektiveringsprocesser i en lokal skolesammenhæng i en forstad til København. Den lukkede boks, som en sådan kulturforklaring rumsterer i, fortæller ikke noget om tilblivelsen af etniske og kønnede subjekter i netop denne lokale kontekst. Den giver en årsag, men ikke en afklaring af hvordan og hvor de “gøres”/brug af strategier bliver virksomme.

Ligesom forklaringen ikke inkluderer et perspektiv på, hvordan lokale relationer af magt og dominans strukturerer såvel de subjektpositioner, der kan tales fra som de fortolkningsrepertoier, der er tilgængelige. F.eks. vil kultur/religion-som-årsag-forklaringen have svært ved at give et bud på, at Wahid ikke oplever samme fjendtlighed fra drengene med etnisk minoritetsbaggrund som fra Gülsüm og Aisha. Det gør han faktisk ikke. Kulturforklaringen ville også gå let hen over situationens lokale forankring og negligere, at episoden ikke udspiller sig i Pakistan eller i “de muslimske lande”, men derimod i en folkeskole i en københavnsk forstad. Og faktisk vil tolkningsrammen også have svært ved at svare på, hvordan en eventuel reproduktion af kulturen eller Allahs ord foregik. Med hverdagens kultur-som-årsags-forklaringer bliver kultur næsten et selvstændigt væsen, der installerer Aisha og Gülsüm som marionetter. Og sociale kategorier som køn og etnicitet bliver statiske baggrundsvariable og ikke kategorier, der gøres, er i forandring og bevægelse.

Frem for at tænke i kultur som baggrundsvariabel kan man se på, for det første hvilke subjektpositioner det er muligt for forskellige kønnede og etniske mærkede subjekter at “gøre” i netop det skolerum og for det andet hvilke fortolkningsrepertoier/tolkningsrammer, der bliver tilgængelige og mulige at tage op og bidrage til netop her. Det betyder, at et udsagn som “Og så er han fra Pakistan ligesom mig. Jeg siger, han er fra Indien” kan forstås som et aktivt og muligt forhandlingsindlæg fra en bestemt lokalt forankret position. For at forstå hvad Wahid skal i Indien, kan jeg altså se nærmere på, hvilke(n) subjektposition(er) Aisha befolker i skolekonteksten og hvilke fortolkningsrepertoier, der bliver tilgængelige for hende qua den positionering. Her kan Ulf hjælpe mig på vej.

POSITIONEREDE UDSAGN

Ulf peger med følgende indlæg langt videre

end kulturforklaringen. Han peger lige lukt ind i, hvordan etnicitet og køn i skolelivet er nøje sammenvævet med magt og dominans, førstehed og andethed: "Der er måske nogen, der lægger lidt mere mærke til ham [Wahid], fordi han er indvandrer, men her er det meget normalt at være indvandrer!", siger han. Ulf fortæller et interessant paradoks frem: Et anderledes subjekt stikker måske mere frem, hvis vedkommende kategoriseres som indvandrer, men samtidig er det normalt eller i hvert fald meget udbredt her på skolen at være netop indvandrer. For de etniske minoriteter og især for de, hvis kroppe tegnsættes som sorte/mørke, er etnicitetskategorien i konstant aktion. Hvorimod de etnisk danske som f.eks. Ulf ofte fredes. For Ulf kan i de fleste sammenhænge nøjes med at optræde som individuel person, og han kan med sin hvide kropstegn i højere grad lade etnicitet være irrelevant. Racialiseret etnicitet bliver ofte noget de andre må forholde sig til. Ikke de hvide. Ikke de danske.

Derimod er etnicitet, og etnisk racialiserede kropstegn aldrig irrelevante, ligegyldige eller ikke-markerede for Aisha, Gülsüm eller Wahid. De tre elever deler en position som minoritetsdanskere, og det signaleres forløbende via deres kroppe overflader. Aisha, Gülsüm, Wahid og andre elever mærket med "sorte" kropstegn opfattes ofte som repræsentanter for indvandrergruppen frem for individuelle personer. De *repræsenterer* måske ligefrem indvandrerne. Derfor er Wahids skævhed ikke bare en individuel skævhed, som han alene skal forholde sig til. Det er derimod en skævhed, som kan komme til at stå som repræsentation for de øvrige etnisk minoriserede elever. Wahids skævhed er en anderledeshed, der rammer hele gruppen som gruppe og ikke bare individet Wahid. Og på den måde er det måske netop en trussel mod "det normale i at være indvandrer", jf. Ulfs replik. Det bliver sværere at træde ved siden af, når man på forhånd er marginal/minoriseret. Hvis det er kønnet pakistanskhed

Wahid gør forkert, kan det tænkes, at de andre elever med etnisk minoritetsbaggrund, der ikke gør som Wahid, nu bliver de unormale indvandrere. Det er muligt, at det snarere er den fremskudte position som etnisk minoritet, "klamheden" skal ses som svar på frem for blot en homofobi hentet i de "traditionelle, muslimske lande". Forskellen på italesættelser som "klam" og "underlig" er ikke bare et spørgsmål om in/tolerante kulturer, men om hvem, der har adgang til positioner, hvor man uden fare for egen legitimitet kan nøjes med en lavmælt kritik og hvem der har adgang til positioner, der kræver højlydt og ubetinget afvisning, hvis egen normalitet skal opretholdes. Og det er måske nok den sidste position, der er Aishas og som gør, at hun tager en traditionalistisk stemme op og oven i købet strammer den lidt.

"Jamen, er man så ikke tilbage i kulturforklaringen?" kan man spørge. Nej, der er ikke en kausal forbindelse mellem det, at Aisha har en pakistansk baggrund og det, at hun tager en traditionel kønsforståelse op. Hun anvender ikke det traditionalistiske repertoire, *fordi* hun er pakistaner eller har en pakistansk baggrund. Men det er en tilgængelig forståelse for hende qua den marginale position, hun får i en dansk folkeskole og de magt- og dominansforhold, der gør sig gældende her. Når Aisha og Wahid deler etnicitetskategori, kan Wahids gøren få afgørende betydning for Aisha og den position, hun kan indtage. Han repræsenterer ikke bare sig selv, men også hende. Wahid-figuren etablerer og iscenesætter en række farlige forbindelser mellem komponenterne (kropstegn, tilbehør, vennekreds). Ved sin sammenvævede køns- og etnicitetscrossing sætter han spørgsmålstejn ved etnicitets- og kønskategoriernes naturlighed, uforanderlighed og indbyrdes status. Dermed udfordrer Wahid-figuren såvel heteronormativiteten (Butler 1993), favoriseringen af rene monoetniske kategorier og tilpasninger de øvrige elever gør. Når han repræsenterer ikke bare sig selv, men også Aisha, kan hans

virke destabilisere den fælles etnicitetskategori såvel som det kan forstyrre hendes kønskategori. Hun kan miste fodfæste (Davies 2000). Hun kan meget let hverves til kategorien af "de, der gør det forkert". I forhold til etnicitetskategorien får truslen om selv at sidde fast i den illegitime margin konsekvenser, og måske derfor siger man: "Jeg si'r altid, han kommer fra Indien." Eksileringen til Indien handler ikke om homoseksualitet, men snarere om at lave politik for at konstituere heteroseksualitet (Gilbert & Gilbert 1998).

Når Aisha sender Wahid til Indien, kan hun selv blive indenfor de normales, de pakistanskes, kategori. Hvorimod Wahid må finde sig til rette hos Andre. I det træk gør Aisha etnicitet på en ganske bestemt og meget velkendt måde. Hun normaliserer og andetgør. Hun sorterer i dem og os. Og til det formål anvender hun et nationalt fortolkningsrepertoire, som hun har til rådighed qua en (skole)hverdag i Danmark, hvor national forskel og hierarkisering dagligt markeres. Med nationalitetskategorier som redskab drager hun grænser og ekskluderer dem, der ikke går an. Wahid bliver i den praksis så aparte, at han ikke kan høre hjemme i den etnicitetskategori, Aisha selv hører til, og han forsøges eksporteret til en anden etnicitetskategori. Han er nu ikke bare en seksuel og kønnet Anden men nu også en etnisk Anden.

Men Aisha gør ikke Wahid til dansker. Det bliver han ikke. Den kategori har Aisha jo qua sit liv i Danmark også aktier i. Andetgørelse er faktisk ikke en kraftfuld nok strategi. Wahid er så klam, så monstrøs, så truende, at han må bortkastes fuldstændigt. Han har intet med Aisha at gøre. Han skal helt væk! Til Indien med ham!

FORSTYRELSE DER VÆKKER FORSKNINGSINTERESSE

Nogle vil hævde, at Wahid er en undtagelse, som endog er illegitim, og han er derfor ikke særlig relevant for forståelsen skoleli-

vets etniske og kønnede processer. Men jeg vil fremhæve, at den forvirring og det ubehag hans konkrete person skaber i skolelivet, netop gør ham til interessant i fremanalysen af samspillet mellem forskelssættende og sammenfildrede kategorier som etnicitet, køn og alder i komplekse sammenhænge. Det usædvanlige kan bidrage til at synliggøre det sædvanlige (Søndergaard 2001). Marginalfænomener eller grænsefigurer kan på den måde anvendes som tænketeknologier, der kan destabilisere selvfølgeligheder. "Skævheder" som Wahid har altså forskningsstrategisk og forskningspolitisk relevans som noget mere end blot nysgerrig og dyneløftende smag for det avantgardistiske og kuriøse.

Wahidfiguren markerer relevante problemstillinger i forhold til det almindelige. Wahid er, gør og ser ud af noget andet end det selvfølgelige. Den andethed gør, at jeg på den ene side får øje for netop det Andet og de betydninger, det tilskrives; og endvidere vil markeringen af det Andet give blik for, hvad det er, der konstituerer det (ikke-alesatte) selvfølgelige og almindelige. Naturligvis kan en grænsefigur ikke fortælle hele historien, men kun vække indsigter noget af vejen. Men grænsefigurer er interessante for forskningen, fordi de fortæller noget om, hvordan det (hegemoniske) er i øjeblikket, men også noget om hvad der er ved at ske; hvad der er ved at blive til. Som flere forskere, der arbejder med skole har påpeget, ses de, som forstyrrer den herskende orden, ofte som problembørn/problemelever og markeres som netop sådanne. Problemet placeres i dem og det læses som den forskellighed, der adskiller dem fra andre (se også Højholt 1993; Davies 1993). Afdigelser konstitueres af, hvad der anses for at være normalt. En pointe i såvel queer theory som poststrukturalistisk inspireret diskursanalyse er, at normen har afvigelsen som sit eksistensgrundlag (Butler 1995). Set i den optik er afvigelsen ikke hinsides det normale, men befinder sig netop både *inden for* og *uden for* normen. Når

jeg bruger Wahid som anslag til at fortælle om etnicitet, køn og skoleliv, er det ikke fordi, jeg finder Wahid typisk for de elever, jeg har mødt. Snarere tværtimod. Wahid er en undtagelse, man sjældent møder i en dansk skolegård. Han er en marginalperson. Men en marginalperson der udpeges gang på gang af eleverne, og på den måde sporer mig ind på, at hans skævheder måske er centrale omdrejningspunkter i (bestemte) elevers forståelser af sig selv og hinanden. Wahid kommer i skolehverdagen til at fungere som et ikon, dvs. et billedsymbol på en bestemt tekstning af skolelivets skyggeside. Han er en figur, der lever ved såvel hetero- som etnonormativiteternes grænse. På den måde fungerer Wahid som et omvendt spejl, hvori de øvrige elever kan spejle sig i forhold til, hvad de ikke er og måske ikke vil være. I fortællingen om Wahid, ligger kimen til en forståelse af, hvordan man (ikke) kan blive integreret som subjekt i skolelivets etniske, raciale og kønnede strukturer, hvilke normativiteter, man i givet fald skal gøre køn og etnicitet "rigtigt" i forhold til, og hvilke normativiteter, der er ved at blive destabiliseret og forandre sig.

Selvom Wahid positioneres som skæv, så findes han alligevel. En grænsefigur som Wahid kan være frontløber i en forandringsproces, men det er ikke en let metier. Avantgarden vil få en række knubs, når den udfordrer det hegemoniske. Spørgsmålet er, om Wahid også kunne blive til i andre skolekontekster? Wahid er blevet til på en skole, der insisterer på kulturel mangfoldighed. Vil der i andre typer af skoler være mere voldelige konformeringsiltag? Jeg ved det ikke, men når jeg ikke møder en tilsvarende figur på den anden skole, jeg har undersøgt, kan det skyldes, at den figureringspraksis i bogstaveligste forstand er udelukket der.

NOTER

1. For at komme nærmere elevernes perspektiver og selvforstillinger inviterede jeg dem til at være medforskende på deres skoleliv og forsøgte på den måde at etablere en kundskabsproducerende kommunikation imellem os. Den medforskning foregik gennem interview, med engangskameraer, udstillinger og i gennem de refleksive, uformelle samtaler, jeg havde med eleverne.

LITTERATUR

- Abu-Lughod, Lila (1991): "Writing Against Culture." I Fox, Richard (ed.): *Recapturing Anthropology*. SAR press. Santa Fee.
- Afsar, Haleh & Mary Maynard (1994): "Introduction to the Dynamics of "Race" and Gender." I Afsar, H. & M. Maynard (eds.): *The Dynamics of "Race" and Gender – some Feminist Intervention*. Taylor and Francis. London.
- Butler, Judith (1990): *Gender trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge. London & New York.
- Butler, Judith (1993): *Bodies that matters. On the discursive limits of "sex"*. Routledge. London.
- Butler, Judith (1995): "Contingent Foundations". I Benhabib, Seyla et al.: *Feminist Contentions. A Philosophical Exchange*. Routledge. London.
- Butler, Judith (1997): *The Psychic Life of Power. Theories in Subjection*. Stanford University Press. Stanford.
- Butler, Judith (2000): "Agencies of Style for a Liminal Subject." I Gilroy, Paul et al. (eds.): *Without Guarantees. In Honour of Stuart Hall*. Verso. London.
- Davies, Bronwyn & Rom Harré (1990): "Positioning. The Discursive Production of Selves." I *Journal for the Theory of Social Behavior*. Vol. 20. no. 1.
- Davies, Bronwyn (1993): *Shards of Glass. Children Reading and Writing beyond Gendered Identities*. Allen & Unwin and Hamton Press. Sydney.
- Davies, Bronwyn (2000a): *A body of writing. 1990-1999*. AltaMira Press. Oxford.
- Davies, Bronwyn (2000b): *(In)scribing Body/landscape relations*. AltaMira Press. Oxford.
- Frankenberg, Ruth (1993): *White Women – Race Matters. The Social Construction of Whiteness*. The University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Frosh, Stephen, Phoenix Ann & Rob Pattman (2002): *Young Masculinities*. Palgrave. London.
- Gilbert, Rob & Pam Gilbert (1998): *Masculinity goes to School*. Routledge. London & New York.

- Haraway, Donna (1991): "Situated knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective". I Haraway, Donna: *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Free Association Books. London.
- Haraway, Donna (1992): "The Promises of Monsters: A Regenerativ Politics for inappropriate/d others." I Grossberg, L. et al. (eds.): *Cultural Studies*. Routledge. New York and London.
- Haraway, Donna (1997): *Modest_witness@Second_Millennium. FemaleMan_Meets_OncoMouse. Feminism and Technoscience*. Routledge. London.
- Højholt, Charlotte (1993): *Brugerperspektiver. Forælderes, læreres og psykologers erfaringer med psykosocialt arbejde*. Dansk Psykologisk Forlag. København.
- Liep, John & Karen Fog Olwig (1994): "Kulturrel kompleksitet" I Liep, J. & K.F. Olwig (red.): *Komplekse liv: Kulturel mangfoldighed i Danmark*. Akademisk forlag. København.
- Mac an Ghail, Máirtín (1994): *The Making of Men: Masculinities, Sexualities and Schooling*. Open University Press. Buckingham and Philadelphia.
- Minh-ha, Trinh (1989): *Woman, Native, Other. Writing Postcoloniality and Feminism*. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.
- Mørck, Yvonne (1994): "Køn og kultur: et uundværligt par." *Jordens Folk* nr. 3. København.
- Pattman, R., Forsh, S & A. Phoenix (1998): "Lads, Machos and Others: Developing "Boy-Centred" Research." *Journal of Youth Studies*, 1, 125-142.
- Ratschack, Sherene H. (1998): *Looking White People in the Eyes. Gender, Race and Culture in Courtrooms and Classrooms*. University of Toronto Press. Toronto.
- Sewell, Tony (1997): *Black Masculinities and Schooling: How black boys survive modern Schooling*. Trentham Books. Stoke on Trent.
- Staunæs, Dorte (2003): *Etnicitet, køn og skoleliv*. Ph.d.-afhandling. Institut for kommunikation,

journalistik og datalogi. Roskilde Universitetscenter. Roskilde.

- Søndergaard, Dorte Marie (1996): *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og Konstruktioner blandt Unge voksne i Akademia*. Museum Tusulanum. København.
- Søndergaard, Dorte Marie (2001): "Destabiliserende diskursanalyse – veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning", i Haavind, Hanne (red.): *Kjøn og fortolkende metode*. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Thorne, Barrie (1993): *Gender Play. Girls and Boys in School*. Open University Press. Buckingham.
- West, Candace & Don H. Zimmerman (1987): "Doing Gender." *Gender & Society*. Vol 1. No. 2.

SUMMARY

The Pakistani boy Wahid with his bleached hair and red trousers is an exception in the schoolyard. But the pupil's ongoing points out, that his queerness might be central to both the pupil's self-perception and in relation to researching the intersections between gender and ethnicity and the relations between normativity and otherness. The article is a journey into different situated gazes upon Wahid and his ways of doing gender and ethnicity and how these gazes relate to the multiplicity of subject positions in a Danish secondary school.

Dorthe Staunæs, cand.psych., adjunkt
Institut for Pædagogisk Psykologi
Danmarks Pædagogiske Universitet